

TERMENII CROMATICI 'ALB' ȘI 'NEGRU' ÎN LIMBILE ROMÂNĂ ȘI ARABĂ: ANALIZĂ CONTRASTIVĂ

ALINA-GEORGIANA FOCȘINEANU
Universitatea din București

1. Introducere. Aspecte metodologice

Obiectul lucrării noastre este constituit de identificarea, inventarierea și cercetarea contrastivă a conotațiilor termenilor cromatici *alb* și *negru* în limbile română și arabă, în contextul mai larg al analizei sociolingvistice și stilistice.

În elaborarea lucrării noastre am avut în vedere două etape:

(a) Identificarea conotațiilor termenilor cromatici *alb* și *negru* în limba română.

În acest scop, am consultat *Dicționarul limbii române* (2010), tomurile I și X, *Dicționarul de cuvinte recente* (F. Dumitrescu, 2013) și unele bloguri sau site-uri mai recente pentru a verifica frecvența utilizării unor sensuri în diferite construcții și expresii.

(b) Identificarea conotațiilor termenilor cromatici *alb* și *negru* în limba arabă.

În acest sens, am avut în vedere unele sensuri și expresii înregistrate în lucrările lexicografice Ibn Manzūr *Lisānu-l 'Arab* (în varianta electronică disponibilă pe site-ul <http://www.baheth.info/>¹), Edward William Lane *An Arabic – English Lexicon* (în varianta electronică disponibilă pe site-ul <http://www.tyndalearchive.com/TABS/Lane/>²) și Hans Wehr *A Dictionary of Modern Written Arabic* (Beirut, Librairie du Liban, 1980).

Totodată, în scopul unei mai coerente explicări a unor conotații în limba arabă, am citat unele context coranice identificate cu *Quranic Dictionary* elaborate de University of Leeds în cadrul *The Quranic Arabic Corpus* (<http://corpus.quran.com/>³), folosind pentru aceasta ediția Al Qur'ān Al Karīm, text publicat la Cairo de către Universitatea Al Azhar în 2010. Pentru redarea acestor sensuri în limba română am întrebuițat ediția *Coranul, 2009 – Traducere din limba arabă, introducere și note* de George Grigore, București, Herald.

Punctul de plecare al analizei conotațiilor termenilor cromatici *alb* și *negru* în limbile română și arabă îl constituie unele studii referitoare la dinamica sau la semantica terminologiei cromatice în cele două limbi, cum ar fi: Chelaru-Murăruș (2011, 2012); Bidu-Vrânceanu (1992); Hasan, Mehdi Al-Sammerai, Kadir (2011); Al Adaileh (2012); Morabia (2012).

¹ Accesat în perioada octombrie – noiembrie 2013.

² Accesat în perioada octombrie – noiembrie 2013.

³ Accesat în perioada octombrie – noiembrie 2013.

2. Analiza contrastivă a termenilor cromatici *alb* și *negru* în limbile română și arabă

2.1. *Considerații generale asupra conotațiilor termenilor cromatici alb și negru în limbile română și arabă*

În cele ce urmează, vom inventaria principalele conotații ale termenilor cromatici *alb* și *negru* în limbile română și arabă, pornind de la unele studii menționate anterior.

Atât în limba română, cât și în limba arabă termenul cromatic *alb* cunoaște o simbolistică predominant pozitivă, deseori fiind asociat cu *norii*, *apa*, *acru*, deci cu *puritatea*, *lumina* și *curățenia* (Bidu-Vrănceanu 1992: 585; Hasan, Al-Sammerai, Kadir 2011: 207).

Astfel, în limba română simbolistica *albului* este circumscrisă *inocenței*, *aprecierii favorabile*, *libertății*, *legitimității*, *curățeniei*, *emotivității*, *încrederii*, *strălucirii*, *nevinovăției* și *transparenței* (Bidu-Vrănceanu 1992: 585–586).

Totodată, *albul* dezvoltă și unele sensuri negative, precum *frica*, *supărarea*, *nesiguranța*, *incertitudinea*, *variabilitatea*, *suspiciunea* (Bidu-Vrănceanu 1992: 585–586).

În cultura arabă *albul* este adesea asociat în mentalul colectiv cu *viitorul*, *pacea*, *nunta*, *virginitatea*, *rugăciunea*, *porumbelul alb*, *prosperitatea*, *generozitatea*, *onestitatea* (Hasan, Al-Sammerai, Kadir 2011: 207–208).

Și în limba arabă *albul* are unele conotații negative, un exemplu în acest sens fiind imaginea *sicriului alb* în care este transportat cel decedat, acesta fiind un *simbol al sfârșitului* (Hasan, Al-Sammerai, Kadir 2011: 207).

Cât despre termenul cromatic *negru*, simbolistica acestuia este adesea negativă în cele două culturi, fiind asociat cu *moartea*, *întunericul*, *ghinionul* (Bidu-Vrănceanu 1992: 584; Hasan, Al-Sammerai, Kadir 2011: 208).

În limba română, simbolistica *negrului* este conturată de *restricția determinată în scopuri religioase*, *aprecierile psihice negative*, *superstiție*, *interdicție*, *obscuritate* și *murdărie* (Bidu-Vrănceanu, 1992: 584).

În limba arabă, simbolistica *negrului* este întruchipată de *pisica neagră* (ghinion), de *moarte*, de *lad*, fiind totodată o culoare asociată *urii*, *insensibilității* sau *cruzimii umane* (Hasan, Al-Sammerai, Kadir 2011: 208).

Spre deosebire de limba română, în limba arabă identificăm și unele conotații pozitive ale termenului cromatic *negru*. Astfel, imaginea *petrolului negru* este un simbol al bogăției și prosperității, *ochii negri* sunt un simbol al frumuseții feminine, iar *veșmintele negre* sunt considerate o ținută de mare stil (Hasan, Al-Sammerai, Kadir 2011: 208).

Prin urmare, având în vedere aceste observații preliminare, vom continua cercetarea noastră cu discutarea conotațiilor termenilor cromatici *alb* și *negru* în limbile română și arabă, propunându-ne să efectuăm analiza acestora din perspectivă sociolingvistică și stilistică.

2.2. *O perspectivă sociolingvistică asupra termenilor cromatici alb și negru în limbile română și arabă*

În cadrul acestui subcapitol ne vom ocupa de folosirea termenilor cromatici *alb* și *negru* în desemnare, fapt datorat deprecierii alterității etnice în cele două spații lingvistice de care ne ocupăm.

Totodată, ne propunem să ne ocupăm și de unii termeni cromatici care sunt formanți ai unor nume proprii sau, după cum vom vedea, sunt nume proprii de sine stătătoare în limbile română și arabă.

2.2.1. Termeni cromatici folosiți în desemnare

După cum vom vedea, termenii cromatici *alb* și *negru* sunt utilizații în ambele limbi pentru a desemna:

2.2.1.1. Alteritatea etnică: ar. 'aswad, pl. sūdān- negru (Wehr, s.v. *s.w.d.*); ar. 'abū l-bayḍā'i – lit. „tatăl albei”, abisinian, *negru* (Lane, s.v. *b.y. d.*); ar. al biḍān – lit. „albii” *rasa albă* (Wehr, s.v. *b.y. d.*); rom. rasă **albă** (DLR, s.v. *alb*); rom. rasă **neagră** „rasă de oameni cu pielea brună închisă, părul creț și buzele groase, originară din Africa” (DLR, s.v. *negru*); rom. **negraie** „persoană negricioasă” (DLR, s.v. *negraie*); rom. **negresă** „femeie de rasă neagră” (DLR, s.v. *negresă*); rom. **negreț** „negricios” (DLR, 2010: 240); rom. **negricios** „(despre oameni) cu pielea, părul, ochii de culoare neagră” (DLR, s.v. *negricios*); rom. **negritean** „om de culoare neagră” (DLR, s.v. *negritean*); rom. **negroid** „una dintre rasele umane, care prezintă caractere asemănătoare cu cele ale rasei negre; rasa negroidă” (DLR, s.v. *negroid*); rom. continentul **negru** „Africa” (DLR, s.v. *negru*); rom. **negru** „bărbat care aparține rasei negre” (DLR, s.v. *negru*); rom. **negratic** „negricios; cei din Arabia” (DLR, s.v. *negratic*), rom. **negru**, **negritean**, **negrotei**, **negresă**, **arap** „afro-americanii”, „arabii”, „țigani” (Chelaru-Murăruș 2006); rom. **negritudine** „ansamblul valorilor proprii rasei negre” (DCR, s.v. *negritudine*); rom. **negreață** 2. „ființă, obiect, pată de culoare neagră” (DLR, s.v. *negreață*), rom. **negru** „persoană plătită de cineva pentru a executa în numele lui, parțial sau total, anumite lucrări” (DLR, s.v. *negru*).

Observăm că, atât în română, cât și în arabă, semele onomatogene cel mai des reținute de memoria colectivă sunt culoarea pielii, a ochilor sau a părului.

2.2.1.2. Descrierea relațiilor interumane. Spre deosebire de limba română, în limba arabă verbele derivate de la termenii cromatici 'aswadu (*negru*) și 'abyaḍu (*alb*), sawwada (*a înnegri*), respectiv bayyaḍa (*a albi*) sunt utilizate pentru a caracteriza relațiile dintre membrii unei comunități. Astfel, am identificat: ar. sawwada waḡhahu lit. „a înnegri fața cuiva” *a discredită, a face de rușine, a umili* (Wehr, s.v. *s.w.d.*), ar. bayyaḍa waḡhahu lit. „a albi fața cuiva” *a pune pe cineva într-o lumină favorabilă, a disculpa, a onora pe cineva* (Wehr, s.v. *b.y. d.*).

Totodată, în ambele limbi *rușinea* sau *dezonoarea* sunt invocate de către vorbitori utilizând termenul cromatic *negru*. De pildă: ar. šatā'imu sawdā'u- lit. „reproșuri, insulte, abuzuri negre” *cele mai cumplite (rușinoase, n.ns.) insulte* (Wehr, s.v. *s.w.d.*), rom. **negru** (fig.) „grozav, teribil, cumplit, crâncen, rușinos, dezonorant” (DLR, s.v. *negru*).

2.2.1.3. Caracterizarea alterității. Din analiza comparativă a termenilor cromatici *alb* și *negru* în limbile română și arabă am constatat că aceștia sunt folosiți de către vorbitori atunci când se raportează la *Celălalt*.

Prin urmare, *Celălalt* poate fi caracterizat într-o vădită notă pozitivă, utilizându-se construcții cum ar fi: ar. bayāḍau l-waḡhi lit. „alb la față” *caracter rafinat, reputație bună* (H.Wehr, s.v. *b.y. d.*), ar. yad^{um} bayḍā'u- lit. „mână albă” *mână binefăcătoare* (H.Wehr, s.v. *b.y. d.*), *persoană generoasă* (Al Adaileh 2012: 8), ar. 'abyaḍu l-qalbi- lit. „alb la inimă” *persoană cu inimă puță, onestă*¹ (Al Adaileh 2012: 8), ar. qalb^{um} bayḍā'u- lit. „inimă albă” *companie agreabilă* (Morabia 1964: 92), ar. šaḥīfatuhu bayḍā'u- *reputația lui este bună, are fapte bune, nobile la activ, are un caracter nobil* (Wehr, s.v. *b.y. d.*) (în relație cu ar. šuḥuf bayḍā'u „fapte nobile, glorioase” (H.Wehr, s.v. *b.y. d.*).

¹ Această construcție, folosită în desemnare sau în adresare, este considerată un compliment (Al. Adaileh 2012: 8).

Atât în arabă, cât și în română *inima neagră* este exponentul alterității negative, fapt dovedit de următoarele expresii: ar. **aswadu** l- qalbi – lit. „negru la inimă” *persoană plină de ură* (Al Adaileh 2012: 7), ar. **’aswadu** l-kabidi- lit. „negru la ficat”, unde *ficat* este metonimie pentru inimă, deci „negru la inimă” (persoană fără sentimente) (Morabia 1964: 92), rom. **negru** (fig.) „rău la inimă, hain” (DLR, s.v. *negru*), rom. a avea mațe **negre**, a avea suflet **negru**, a fi **negru** la suflet (sau la inimă), a fi **negru** în cerul gurii „a fi rău, neîndurător” (DLR, s.v. *negru*).

Observăm, din acest inventar, că *inima, ficatul, mațele* sunt privite de către vorbitorii celor două limbi ca *spații* în care sunt depozitate sentimentele negative.

Totodată, și respingerea alterității se realizează prin conceptualizarea unor părți ale corpului (mai precis, ale capului) determinate cromatic: ar. waġh^{um} **’aswadu** lit. „față neagră” (persoană criticată; persona non grata) (Morabia 1964: 92), ar. ‘aynuhā **baydā’u-** lit. „ochiul ei este alb”, femeie grosolană și nerespctată de alții și care are o personalitate foarte puternică, mai mult decât este acceptabil (Al Adaileh 2012: 8).

De asemenea, ne atrage atenția și perechea ar. al waġhu l-**abyadu** - lit. „față albă” vs. ar. al waġhu l-**’aswadu** „față neagră”, referentul acesteia fiind o persoană care își ține promisiunea vs. o persoană care nu își ține promisiunea (Al Adaileh 2012: 8).

2.2.1.4. Identitatea religioasă. În limba arabă adepții islamului sunt desemnați prin **sawād** lit. „negru”, „culoarea neagră”, termen cromatic care, uneori, are și sensul de „persoană” (Lane, s.v. *s.w.d.*): ar. **sawādu** l-muslimīna lit. „negrul musulmanilor” *comunitatea musulmanilor* (Lane, s.v. *s.w.d.*); ar. **sawādu** l-’azamu min al muslimīna lit. „negrul cel mare dintre musulmani” *mulțimea musulmanilor aflată în ascultarea unui imam* (Lane, s.v. *s.w.d.*).

Totodată, adepții unei orientări religioase pot fi desemnați și prin raportarea la vestimentația distinctivă: ar. **mubayyid^{um}** – lit. „albitor” *bărbat care poartă haine albe*, membru al **al mubayyidat-** sectă islamică numită astfel (lit. „albitoria”), deoarece membrii acesteia aveau veșmintele albe, în opoziție cu partizanii abbasizilor care aveau hainele negre (Lane, s.v. *b.y. d.*).

2.2.1.5. Dușmanul. Conotațiile negative ale culorii *negru* în câmpul limbii arabe sunt evidențiate de unele expresii conținând un termen cromatic utilizat în desemnarea dușmanului, precum ar. hwa **’aswadu** l-kabidi – lit. „el este negru la ficat”; dușman (Lane, s.v. *s.w.d.*); ar. **sūdu** l-’akbādi – lit. „negri la ficat”; dușmani (Lane, s.v. *s.w.d.*); ar. **’aswadu** l-kabidi – lit. „negru la ficat”; dușman (Al Adaileh 2012: 7).

Și în limba română am întâlnit această întrebuintare a termenilor cromatici în desemnare, în joaca copiilor rom. **Omul negru** reprezintă o persoană care provoacă frică și care trebuie „prinsă” (<http://www.desprecopii.com/info-id-2230-nm-Omul-negru.htm>¹).

2.2.1.6. Apartenența politică. Atât în limba română, cât și în limba arabă, unii termeni cromatici sunt întrebuiți de către vorbitori în desemnarea apartenenței politice, cum ar fi ar. **al musawwidat^{um}** – partizanii dinastiei abbaside (Lane, s.v. *s.w.d.*); rom. cămăși **negre** „fasciști” (DCR, s.v. *negru*), rom. **alb** „conservator” (pol.) (DLR, s.v. *alb*).

2.2.1.7. Poporul de rând. În limba arabă termenul cromatic **sawād** lit. „negru”, „culoarea neagră” poate fi folosit și cu sensul de „persoană” (Lane, s.v. *s.w.d.*).

Din acest motiv, termenul este folosit în unele expresii de limbă vorbită pentru a desemna *plebea*: ar. as **sawādu** l-’azamu- lit. „negrul cel mare” *marea majoritate, marea*

¹ Accesat în data de 7 decembrie 2013.

masă (H. Wehr, s.v. *s.w.d.*); ar. **sawādu** n-nāsi- lit. „negrul oamenilor” *oamenii obișnuiți, masele* (H. Wehr, s.v. *s.w.d.*).

2.2.1.8. Persona non grata: ar. al qā'imatu-s **sawdā'u** – lit. „listă neagră”; listă cu persoane sau lucruri interzise sau periculoase (Al Adaileh 2012: 7); rom. **listă neagră** „listă pe care sunt înscrise numele unor persoane contra cărora o organizație, un grup sau un individ urmează a întreprinde represiuni sau alte acte abuzive” (DLR, s.v. *negru*); rom. **lista neagră** „lista indezirabililor” (DCR, s.v. *negru*).

2.2.1.9. Statutul social. Am remarcat că în cele două limbi statutul social este definit prin utilizarea unor termeni cromatici ca formanți ai unor compuse, nume de organizații sau subdiviziuni ale unei instituții: Astfel, am identificat: ar. katībat^{um} **baydā'u** – lit. „batalion alb” *parte a armatei care se evidențiază prin albul (strălucirea) armurii din fier* (Lane, s.v. *b.y. d.*); ar. al ḥawdātu l-**baydā'u**- lit. „căștile albe” *asociație care oferă ajutor și asistență populației palestiniene din Fâșia Gaza* (Al Adaileh 2012: 8); rom. **negrar** 2. „cioban care are oi negre; țăran care posedă oi negre”; 3. „orășean îmbrăcat în haine civile” (DLR, s.v. *negrar*).

2.2.2. Toponime

Continuăm analiza noastră cu inventarierea și discutarea unor contexte în care termenii cromatici devin elemente de compunere și fac parte din structura unor nume proprii, a unor toponime sau sunt nume proprii de sine stătătoare.

În unele situații, unele nume proprii conțin termeni cromatici folosiți, așa cum am văzut anterior, în desemnare. Astfel, putem afirma că toponimia poartă o urmă ștearsă a desemnării depreciative a alterității etnice, ca în cazul toponimelor ar. bilādu s-**sūdāni**, 'arḍu s-**sūdāni**- lit. „țara negrilor”, „ținutul negrilor” (Lane, s.v. *s.w.d.*), ar. (bilād) **sūdān**- lit. „țara negrilor” Sudan (Wehr, s.v. *s.w.d.*).

Totodată, în ambele limbi termenii cromatici *alb* și *negru* sunt elemente de compunere ale unor toponime: ar. al baḥru l-**abyaḍu**- „Marea Albă”, ar. al baḥru l- **aswadu** – „Marea Neagră”, rom. Marea **Albă**, rom. Marea **Neagră**, rom. Balta **Albă**, rom. **Alba** Iulia, rom. Crișul **Alb**, rom. Crișul **Negru**, rom. Cracăul **Negru**.

Pe lângă acestea, întâlnim în basme și cântecele funerare rituale unele toponime imaginare, cum ar fi rom. lumea **neagră** „lumea de sub pământ” (DLR, s.v. *negru*), rom. lumea **albă** (în opoziție cu lumea neagră, cu lumea de sub pământ a basmelor) „lumea pământescă” (DLR, s.v. *alb*).

De asemenea, termenii cromatici pot fi nume proprii de sine stătătoare: rom. **Negru**, rom. **Albu**, rom. Craiul **Negru** (în basme) (DLR, s.v. *negru*), ar. **as suwaidā'u**- Suweida; capitala Jabal ed Druz (H. Wehr, s.v. *s.w.d.*).

2.3. Valori stilistice ale termenilor cromatici *alb* și *negru* în limbile română și arabă

În continuare, vom compara unele valori conotative ale termenilor cromatici *alb* și *negru*, ocupându-ne de unele expresii în a căror structură intră unii termeni cromatici.

În acest sens, am remarcat că, în cele două limbi, termenii cromatici sunt folosiți în:

2.3.1. Caracterizarea timpului

În limbile română și arabă termenii cromatici sunt utilizați pentru a indica un interval temporal nefast sau pentru a descrie o existență nefericită, plină de neazuri: ar. sanat^{um} **sawdā'u** lit. „an negru” *an nefast* (Lane, s.v. *s.w.d.*), ar. 'ayām^{um} **muswaddat**^{um} – lit. „zi neagră” *zi nefastă* (Lane, s.v. *s.w.d.*), ar. 'ayṣat^{um} **sawdā'u** lit. „viață neagră” (*existență*) *viață nefericită, nefastă*

(Morabia 1964: 92), ḥazz^{um} **aswadu** lit. „destin negru” *ghinion* (Al Adaileh 2012: 6), rom. „bani **albi** pentru zile **negre**” (DLR, s.v. *negru*), rom. a face (cuiva) zile **negre** „a supăra, a necăji foarte tare (și în permanență) pe cineva” (DLR, s.v. *negru*).

Spre deosebire de limba arabă, am identificat în limba română două expresii folosite în descrierea unei existențe lipsite de griji: rom. a trăi lumea **albă** „a duce viața în petreceri” (DLR, s.v. *alb*), rom. a avea zile **albe** „a avea trai tihnit, liniștit” (DLR, s.v. *alb*).

Pe lângă aceasta, identificăm unii termeni cromatici ca formanți ai unor expresii sinonime cu *zi*, *noapte* sau *săptămână*: ar. **sawādu** l-laili lit. „negrul nopții”, „culoarea neagră a nopții” *noaptea cea lungă și întunecată* (Wehr, s.v. *s.w.d.*) ar. ’ayyāmu l-**biḍi** –lit. „zilele albe”; *zilele de 13, 14, 15 ale lunii când are loc creșterea lunii* (sau doar **biḍ**) (Lane, s.v. *b.y. d.*), ar. **bayāda** yawmihī wa **sawāda** lailihī- „albul zilei” / „culoarea albă a zilei” și „negrul nopții” / „culoarea neagră a nopții” *zi și noapte* (Wehr, s.v. *b.y. d.*), rom. săptămâna **albă** și săptămâna brânzii „a opta săptămână înainte de Paști (în care se mănâncă **fruct alb**, adică lapte și ouă)” (DLR, s.v. *alb*), rom. Ce este mai **alb** decât laptele?! Ziua, că laptele nu luminează. (DLR, s.v. *alb*), rom. săptămâna **negrilor** „a doua săptămână după Paști, când, după credințele populare, cei care mor în acest interval ajung în iad” (DLR, s.v. *negru*), rom. săptămâna **neagră** „săptămâna dinaintea Paștilor” (DLR, s.v. *negru*), rom. vineri **negre** „zilele de vineri din timpul anului, în care se ajunează” (DLR, s.v. *negru*), rom. post **negru** „post complet, fără mâncare și fără băutură; ajunare” (DLR, s.v. *negru*).

Totodată, termenii cromatici *alb* și *negru* fac parte din unele expresii referitoare la diferite momente ale zilei: ar. al ḥaṭu l-**abyaḍu**- lit. „linie albă” *rāsāritul* (Al Adaileh 2012: 8), rom. **alba** sau **albul** zilei „zorii zilei, aurora” (DLR, s.v. *alb*).

De asemenea, termenii cromatici *alb* și *negru* sunt utilizați pentru a descrie nopțile lipsite de somn: ar. lailat- um **bayḍā’u**- lit. „noapte albă” *insomnia* (H. Wehr, s.v. *b.y. d.*), rom. noapte **albă** „noapte petrecută fără somn, în veghere” (DLR, s.v. *alb*).

2.3.2. Indicarea unor organe interne sau părți ale corpului

În analiza noastră am identificat că termenii cromatici *alb* și *negru*, respectiv **sawād** lit. „negrul/ culoarea neagră”, respectiv ar. **bayāḍu** lit. „albul/culoarea albă” sunt formanți ai unor compuși sinonimi cu diferite organe interne sau părți ale corpului: ar. **sawādu** l-’ayni- lit. „negrul/ culoarea neagră a ochiului” *pupila* (H. Wehr, s.v. *s.w.d.*), rom. negrul **ochiului** „pupilă” (DLR, s.v. *negru*), ar. **bayāḍu** l-’ayni lit. „albul/culoarea albă a ochiului” *schlerotică* (H. Wehr, s.v. *b.y.d.*), rom. **albul** ochiului (DLR, s.v. *alb*), ar. **bayāḍu** l-ḡildi lit. „albul/ culoarea albă a pielii” *porțiune de piele fără păr* (Lane, s.v. *b.y.d.*).

Totodată, în limba arabă termenul cromatic *negru* este sinonim cu unele organe interne, cum ar fi ar. **sawdā’u**, **suwaidā’u** lit. „neagră” *bilă neagră, splină* (Wehr, Lane, s.v. *s.w.d.*), în vreme ce pentru indicarea aceluiași organ în limba română întâlnim un compus, rom. **bilă neagră** „splina” (http://ro.wikipedia.org/wiki/Teoria_umoral%C4%83¹).

De asemenea, termenul cromatic ar. **sawād** are și sensul de „mijloc, centru” (Lane, s.v. *s.w.d.*), astfel că acesta devine formant al unor termeni al căror referent este constituit de diferite părți ale corpului, cum ar fi ar. **sawādu** l-qalbi „centrul inimii (Lane, s.v. *s.w.d.*), ar. **sawādu** l-ḥaṭūni- lit. „mijlocul interiorului” *ficatul* (Lane, s.v. *s.w.d.*), ar. **suwaidā’u** l-qalbi- „cele mai adânci cute ale inimii” (Wehr, s.v. *s.w.d.*).

Pe lângă acestea, am remarcat și unele utilizări meforice ale termenilor cromatici, de pildă ar. ’ummu l-’**aswadi** lit. „mama negrului”, anus (Lane, s.v. *s.w.d.*).

¹ Accesat în data de 9 noiembrie 2013.

2.3.3. Indicarea unor boli, afecțiuni

Atât în română, cât și în arabă termenii cromatici *alb*, respectiv *negru* sunt fie formanți ai unor termeni medicali al căror referent este constituit de o anumită afecțiune, fie sunt sinonimi cu astfel de afecțiuni. Astfel, am identificat următoarele: ar. **bayād** lit. „albeață” *leucoma* (med.) (Wehr, s.v. *b.y.d.*), rom. **albeață** „cataractă” (**albeață albă**, **albeață neagră**, **apă albă**, **apă neagră**) (DLR, s.v. *albeață*), ar. ‘aynuhu **baydā’u** lit. „ochiul lui este alb” *a orbit* (Al Adaileh 2012: 8), ar. aṭ ṭā‘ūnu l-**baydā’u** lit. „plagă albă” *epidemii* (tuberculoză, cancer pulmonar) care îi fac pe bolnavi să fie palizi (Al Adaileh 2012: 8), rom. tuse **neagră** „tuse convulsivă” (DLR, s.v. *negru*), rom. limbă **neagră** „limbă încărcată” (DLR, s.v. *negru*), rom. bubă **neagră** „cancer” (DLR, s.v. *negru*), rom. ciurma **neagră**, rom. moartea **neagră** „epidemia de ciumă din Evul Mediu” (http://www.historia.ro/exclusiv_web/general/articol/calamitatile-sfarsitul-evului-mediu-ciurma-foametea-razboiul, <http://www.descopera.ro/stiinta/11126311-care-este-secretul-mortii-negre-pandemia-care-a-secerat-milioane-de-vietii>¹).

2.3.4. Clasificarea tipului de moarte

Am identificat atât în română, cât și în arabă, tiparul *moarte + termen cromatic*: ar. al mawtu l-**baydā’u** lit. „moarte albă”; *moarte naturală* (Wehr, s.v. *b.y.d.*), *moarte neașteptată* (Al Adaileh 2012: 8), rom. *moarte albă* „zahăr” (<http://www.vitamine-naturiste.ro/zaharul-%E2%80%93-moartea-alba/>²), ar. al mawtu l-’**aswadu** lit. „moarte neagră” (prin strangulare) (Morabia 1964: 92), rom. *moarte neagră* „ciumă neagră” (epidemia de ciumă din Evul Mediu).

Spre deosebire de limba română, în limba arabă regăsim și tiparul *zi + termen cromatic*: yawmu l-’**aswadu** lit. „zi neagră” *sfârșit nefast*, moarte nefastă (Al Adaileh 2012: 7).

2.3.5. Indicarea / anunțarea păcii

Albul, culoare universală a păcii, este asociat în imaginarul colectiv al celor două popoare cu aceleași simboluri ale păcii: ar. rāyatu l-**baydā’u** lit. „steag alb” *armistițiu*, *capitulare*, *pace* (Al Adaileh 2012: 8), rom. batistă **albă** „semnal de pace” (<http://www.gazetademaramures.ro/razboi-si-pace-1350/>³), ar. al ḥamāmatu l-**baydā’u** lit. „porumbiță albă”; *pace* (Al Adaileh 2012: 8), rom. porumbel **alb** „pacea universală și speranța pentru o lume mai bună” (<http://www.porumbei-albi.ro/>⁴).

2.3.6. Indicarea unor acțiuni sau activități

În cercetarea noastră am identificat faptul că în ambele limbi unele acțiuni, activități sau evenimente pot constitui referentul unor construcții având ca formant termenii cromatici *alb* sau *negru*, cum ar fi ar. ath thawrat^{um} **baydā’u** lit. „revoluție albă” *revoluție pașnică*, *fără vărsare de sânge și fără acte de violență* (Al Adaileh, 2012: 8), ar. ‘a‘amāl^{um} **sawdā’u** lit. „fapte negre”, „acțiuni negre” *înșelăciune*, *malițiozitate* (Al Adaileh 2012: 6), ar. ḥuṭat^{um} **sawdā’u** lit. „intrigă neagră”, „plan negru” *plan secret pentru ndeplinirea unui scop injust sau malefic* (Al Adaileh 2012: 6), rom. economia **neagră**, piața **neagră**, la **negru** „ilegal, fără a îndeplini cerințele legale” (DCR, s.v. *negru*), rom. marea **albă** – acțiune de protest (DCR, s.v. *alb*), rom. a **albi**- „1. a curăța, a șterge urmele colaborării cu Securitatea”; 2. „a integra în

¹ Accesate în data de 30 noiembrie 2013.

² Accesat în data de 9 noiembrie 2013.

³ Accesat în data de 30 noiembrie 2013.

⁴ Accesat în data de 30 noiembrie 2013.

circuitul financiar legal sume obținute prin mijloace ilegale” (DCR, s.v. *alb*), rom. **albire** 1. „curățare, ștergere a urmelor colaborării cu Securitatea”; 2. „introducerea în circuitul financiar legal a unor bani obținuți prin mijloace ilegale” (DCR, s.v. *alb*).

2.3.7. Clasificarea alimentelor, a băuturilor, a materiilor sau a fructelor

Remarcăm în limba română un inventar relativ bogat de termeni compuși care conțin un nume de culoare, termeni utilizați în clasificarea diferitelor tipuri de alimente, băuturi, materii, fructe sau legume, cum ar fi: rom. *carne albă* „carnea de pasăre și de vițel” (DLR, s.v. *alb*), rom. *carne neagră* „de bou, de vânat” (DLR, s.v. *negru*), rom. *pește alb* „pește cu carnea albă”; *ablișor* (DLR, s.v. *alb*), rom. *pâne (pită) albă* „pâne făcută din făină albă” (în opoziție cu pâine grumbă) (DLR, s.v. *alb*), *cireșe negre*, rom. *mac negru*, rom. *muștar negru*, rom. *dovleac negru*, rom. *vin negru*, rom. *pepene negru*, rom. *prune negre*, rom. *mălai negru* (DLR, s.v. *negru*), rom. *negru moale* sau *neagră – moale* „soi de viță de vie autohton, cu bobul negru-violet, rotund și brumat” (DLR, s.v. *negru*), rom. *negru-vârtos* „soi de viță de vie autohton, cu bobul rotund, negru-violaceu” (DLR, s.v. *negru*), rom. *neagră-bășcată* „numele unei varietăți de struguri nedefinită mai îndeaproape” (DLR, s.v. *negru*), rom. *negru-apătos* „numele unei varietăți de struguri nedefinită mai îndeaproape” (DLR, s.v. *negru*), rom. *negrișor* (prin nordul Munteniei) „numele unor bureți comestibili, neidentificați mai îndeaproape, care cresc mai ales toamna, pe copacii căzuți” (DLR, s.v. *negru*), rom. *struguri albi* (<https://sites.google.com/site/elixirultineretii/plante/strugurii>¹), rom. *struguri negri* (<https://sites.google.com/site/elixirultineretii/plante/strugurii>²).

Prin comparație, în limba arabă am înregistrat trei termeni: ar. *samaku l-bayāḍi*- lit. „peștele albului / culorii alb” *o specie de pește de Nil*, ar. *bayāḍu l-biḍi*- lit. „albul albilor” *albușul*, ar. *bayāḍāt* lit. „albiturile”: *lapte, unt, ouă* (H. Wehr, s.v. *b.y. d.*), unde ar. *bayāḍāt* este forma de plural a ar. *bayāḍ* lit. „alb”, „culoarea albă” (Wehr, s.v. *b.y. d.*).

Observăm că, în ceea ce privește limba română, tendința limbii actuale, sub influența recentă a limbii engleze și a globalizării, este să înlocuiască vechii termeni derivați cu compuși, aceștia din urmă evocând referenți socioeconomi diverși (Chelaru-Murăruș, 2011, 2012).

Cât despre limba arabă, înregistrarea unui astfel de inventar redus nu evidențiază neapărat faptul că situația de mai sus este inexistentă. Astfel, având în vedere contactul politico-economic-social al țărilor arabe cu Occidentul, prin intermediul limbilor engleză și franceză mai ales, putem presupune că în diversele dialecte arabe din țări precum Egipt, Iraq, Liban, Siria sau Maroc termenii cromatici compuși sunt reprezentați acceptabil, aspect care poate fi confirmat numai în urma unor cercetări de teren în spațiul lingvistic arab (*de la Ocean până la Golf*).

2.3.8. Indicarea altor referenți

Atât în limba română, cât și în limba arabă, termenii cromatici *alb* și *negru* sunt folosiți pe scară largă în indicarea unor referenți cât mai diverși. Astfel, am identificat următoarele construcții: ar. *’aswadu l-yadayni* lit. „negru la mâini”; „negru pe mâini” *persoană cu mâinile murdare* (Al Adaileh 2012: 6), ar. al ḥayṭu l-*abyaḍu*- „fir de lumină, rază de lumină” (Wehr, s.v. *b.y. d.*), ar. *bayāḍu n-nahāri* „lumina zilei” (Wehr, s.v. *b.y. d.*), ar. *’ukdhūbat^{ub} bayḍā’u* lit. „minciuni albe” *nāscociri* (Wehr, s.v. *b.y. d.*), ar. aṣ ṣaq’iu l- *aswadu* lit. „îngheț negru”,

¹ Accesat în data de 9 noiembrie 2013.

² Accesat în data de 9 noiembrie 2013.

„ger negru” *răcire severă* (Al Adaileh 2012: 7), ar. **sawādu** l- madīnati- lit. „negrul orașului”, „zona neagră a orașului” *periferia, suburbia* (Wehr, s.v. *s.w.d.*), ar. ḥabar^{um} **abyaḍu** lit. „știre albă” (eveniment fericit, mesaj de bucurie) (Morabia 1964: 90), ar. ḥabar^{um} **aswadu** lit. „știre neagră” (veste nefastă) (Morabia 1964: 92), rom. *maree neagră* „pânză de petrol care plutește pe suprafața mării, rezultată din accidente ale petrolierelor” (DCR, s.v. *negru*), rom. *post negru* „post complet, fără mâncare și fără băutură; ajunare” (DLR, s.v. *negru*), rom. *vineri negre* „zilele de vineri din timpul anului, în care se ajunează” (DLR, s.v. *negru*), rom. *vântul negru* „numele unui vânt de apus (care aduce uscăsiune)” (DLR, s.v. *negru*), rom. *drum negru* „drum de căruță” (DLR, s.v. *negru*), rom. vers **alb** „vers fără rime” (DLR, s.v. *alb*), rom. *bilă albă* „bilă de culoare albă ce se pune în urnă la vot (în parlament) însemnând vot pentru”; „ca termen de examen-nota cea mai mare de trecere”, rom. *hârtie albă* „hârtie nescrisă” (DLR, s.v. *alb*), rom. *comedie neagră* „cu scene de groază” (DCR, s.v. *negru*), ar. as siḥru l-**aswadu** „magie neagră” (Al Adaileh 2012: 6), rom. magie **albă** „magie care nu face rău” (DCR, s.v. *alb*), rom. magie **neagră** „magie care atrage spiritele răului și este menită să facă rău” (DCR, s.v. *negru*), ar. al ’asliḥatu l-**bayḍā’u**- lit. “arme albe”; săbii, pumnale, sulite, bastoane, topoare (Al Adaileh 2012: 8), rom. armă **albă** 1. „armă de oțel”; 2. „armă goală” (DLR, s.v. *alb*).

2.3.9. Exprimarea emoțiilor, a stărilor fiziologice

Înceiem analiza noastră cu discutarea folosirii termenilor cromatici *alb* și *negru* în limbile română și arabă în exprimarea anumitor sentimente, stări de spirit sau fiziologice.

Am remarcat că în limba arabă verbul **’aswadda** (a se înnegri), participiul său pasiv, **muswadd^{um}**—(înnegrit) și verbul **’abyad{d}fa** (a se albi) sunt folosite pentru a evidenția *supărarea, mâhnirea, umilința, seninătatea sau pacea interioară*.

În acest sens, am identificat următoarele contexte coranice: **16:58**: *ḡalla waḡhuhu muswaddān* lit. „fața lui continua să fie neagră” *fața i se întunecă* (trad. G. Grigore 2009: 190); **3:106**: *yawma tabyaḍḍu uḡūhu wa taswaddu uḡūhu* lit. „ziua în care fețele lor se înnegresc și în care fețele lor se albesc” *Ziua în care unele chipuri se vor lumina, iar altele se vor întuneca* (trad. G. Grigore 2009: 57); **3: 107**: *wa ’ammā l- ladhīna ’abyaḍḍat uḡūhuhum fafi raḡmati l-lāhihim fiḡā ḡālidūna* lit. „cât despre cei ale căror fețe s-au albit, asupra acelor milostivenia Domnului lor unde vor veșnici” *Cei cu chipurile luminate vor fi cuprinși în milostivenia lui Dumnezeu, unde vor veșnici*. (trad. G. Grigore 2009: 57); **39: 60**: *wa yawma l-qiyāmati tarā l-ladhīna kadhabū ’alā Allāhi uḡūhuhum muswaddat^{um}* lit. „În Ziua Învierii îi vezi pe cei care l-au hulit pe Dumnezeu cu chipurile înnegrite (de necaz, de umilință; n. ns.)”. *Îi vei vedea, în Ziua Învierii, pe cei care l-au hulit pe Dumnezeu cu chipurile înnegrite*. (trad. G. Grigore 2009: 325); **43:17**: *wa ’idhā nuṣṣira ’aḡaduhum bimā ḡaraba li r-raḡmani mathalān ḡalla waḡhuhu muswaddān wa hwa kaḡīm^{um}* lit. „Dacă i se arată vreunui ceea ce el dă Milostivului pildă, fața lui se înnegrește”. *Dacă i se vestește vreunui ceea ce El dă drept pildă pentru Milostivul, chipul i se umbrește, i se înnegrește și se sufocă*”. (trad. G. Grigore, 2009: 341); **12: 84**: *wa ’ibyadḍat ’aynāhu min al ḡuzni fa hwa kaḡīm^{um}* lit. „i s-au albit ochii de mânie, căci era copleșit” *Ochii săi se albită de mâhnire: era copleșit*. (trad. G. Grigore 2009: 171).

Astfel de expresii sunt utilizate în mod curent, așa cum atestă unele lucrări lexicografice, pentru a surprinde diverse stări. De exemplu: ar. **sawwada** waḡhuhu lit. „și-a înnegrit fața” *și-a schimbat fața, s-a făcut negru la față de durere, neplăcere, tristețe* (Lane 1863: 1461), ar. **’aswadda** waḡhuhu lit. „a se înegri la față” (Lane 1863: 1461).

Am remarcat, totodată, transferul unor expresii din limbajul religios în cel colocvial, cum ar fi ar. **bayyaḍa** Allāhu waḡhahu lit. „Dumnezeu să-i albească fața!” *Fie ca Domnul să-l facă fericit!* (Wehr 1980: 85); p. ext. echiv. rom. (n. ns.) Să-l lumineze Dumnezeu!.

La fel ca în limba arabă, și în limba română unele expresii conținând termeni cromatici trimit la anumite stări afective sau fiziologice, cum ar fi rom. a face **albul negru** „a denatura adevărul” (DLR, s.v. *negru*), rom. a i se face (cuiva) **negru** (sau, rar, **negru-verde**) înaintea (sau dinaintea) ochilor – „a se supăra, a se mânia foarte rău” (DLR, s.v. *negru*), rom. **negru** de supărare (DLR, s.v. *negru*), rom. **negru** de supărat (DLR, s.v. *negru*), rom. gânduri **negre** (DLR, s.v. *negru*), rom. a vedea (sau a zugrăvi) (toate) în **negru** „a fi pesimist” (DLR, s.v. *negru*).

Pe lângă acestea, în limba arabă întâlnim un derivat de la termenul cromatic de bază *'aswad* (negru), **suwaidāwiyy**^m, a cărui posibilă echivalare literală în română ar fi *înnegrit*, sensul lui ar. **suwaidāwiyy**^m fiind *melancolic* (H. Wehr, s.v. *s.w.d.*), acesta fiind și temperamentul corespunzător *bilei negre* (ar. **sawdī 'u**, H. Wehr, s.v. *s.w.d.*) în teoria umorală (http://ro.wikipedia.org/wiki/Teoria_umoral%C4%83¹).

3. Concluzii

Observăm, pe baza materialului lexical analizat, un număr relativ bogat de conotații ale termenilor cromatici *alb* și *negru* în limbile română și arabă.

Remarcăm, pe de o parte, unele asemănări în simbolistica acestor termeni, cum ar fi *puritatea*, *curățenia* și *lumina*, asociate culorii *alb*, și, pe de altă parte, unele deosebiri, cum ar fi simbolistica pozitivă a culorii *negru* conturată de imaginea *petrolului negru*.

În ambele limbi, termenii cromatici *alb* și *negru* sunt folosiți în desemnarea depreciativă a alterității etnice, a apartenenței politice sau a statutului social.

Totodată, în ambele spații lingvistice de care ne ocupăm regăsim toponime având ca formant unul din acești termeni cromatici.

De asemenea, în ambele limbi termenii cromatici *alb* și *negru* sunt folosiți pentru a exprima unele aprecieri *pozitive* sau *negative* privind trecerea timpului și perceperea existenței.

Constatăm că termenii cromatici *alb* și *negru* sunt folosiți metaforic, referentul fiind diferitele boli, afecțiuni, organe interne, părți ale corpului, tipuri de moarte.

Identificăm un număr esențial de emoții și stări fiziologice exprimate prin intermediul diferitelor expresii al căror formant este unul din termenii cromatici *alb* sau *negru*.

Pe lângă acestea, termenii cromatici *alb* și *negru* sunt folosiți pe scară largă în ambele limbi în clasificarea alimentelor, a băuturilor, a materiilor sau a fructelor.

Pe de altă parte, termenii cromatici *alb* și *negru* sunt utilizați de către vorbitorii celor două limbi pentru a indica un inventar relativ bogat de referenți cât mai diverși, de la starea de curățenie la schimbările climatice, de la restricțiile religioase la practicile magice.

Așadar, considerăm că utilizarea termenilor cromatici *alb* și *negru* în limbile română și arabă evidențiază, prin preferința pentru anumite expresii, sensuri sau simboluri folosite de către vorbitorii celor două limbi, rolul jucat de culori în comunicarea umană și *imaginea lingvistică* al celor două popoare.

¹ Accesat în data de 9 noiembrie 2013.

BIBLIOGRAFIE

I. Volume, studii

- Al-Adaileh, Bilal A., 2012, „The connotations of Arabic colour terms”, *Linguistica ONLINE*: <http://www.phil.muni.cz/linguistica/art/al-adaileh/ada-001.pdf>¹.
- Bidu-Vrănceanu, Angela, 1992, „Numele de culori – Semantică, lingvistică, semiotică (II)”, *Studii și cercetări lingvistice*, 6, p. 576–594.
- Chelaru-Murăruș, Oana, 2006, „Limbă și alteritate etnică: referințe depreciative în presa românească actuală”, în Adela Rogojinaru (coord.), *Comunicare, relații publice și globalizare*, București, Tritonic, p. 244–257.
- Chelaru-Murăruș, Oana, 2011, „Despre culori și nuanțe în epoca globalizării. Noi termeni cromatici în româna actuală (Studiu de caz: gri și maro)”, în Rodica Zafiu, Camelia Ușurelu, Helga Bogdan Oprea (eds), *Limba română: ipostaze ale variației lingvistice. Actele celui de-al 10-lea Colocviu al Catedrei de limba română*, vol. I, București, Editura Universității din București, p. 183–196.
- Chelaru-Murăruș, Oana, 2012, „Dinamica numelor de culori în româna actuală. Studiu de caz: roșu și roz”, în Rodica Zafiu, Ariadna Ștefănescu (eds), *Limba română: direcții actuale în cercetarea lingvistică*, vol. II, București, Editura Universității din București, p. 203–217.
- Hasan, Amna, Al-Sammerai, Nabihah S. Mehdi, Kadir, Fahrul Adabi Bin Abdul, 2011, „How Colours are Semantically Construed in the Arabic and English Culture: A Comparative study”, *English Language Teaching*, vol.4, no.3, p. 206–214.
- Morabia, Alfred, 1964, „Recherches sur quelques noms de couleur en arabe classique”, *Studia Islamica*, 21, p. 61–99.

II. Dicționare

- DLR = *Dicționarul limbii române. Ediție anastatică după Dicționarul limbii române (DA) și Dicționarul limbii române (DLR)*. Sub conducerea acad. Marius Sala, acad. Gheorghe Mihăilă și dr. Monica Busuioc. București, Editura Academiei Române, 2010. Tomul I : A-B. Tomul X : N-O.
- DCR = Dimitrescu, Florica, 2013, *Dicționar de cuvinte recente*, ediția a III-a, București, Logos.
- Ibn Manẓūr – *Lisānu-l ‘Arab* (în varianta electronică disponibilă pe site-ul <http://www.baheth.info>)
- Lane, Edward William, 1863, *An Arabic - English Lexicon*, London, Williams & Norgate (în varianta electronică disponibilă pe site-ul <http://www.tyndalearchive.com/TABS/Lane/>)
- Wehr, Hans, 1980, *A Dictionary of Modern Written Arabic*, Beirut, Librairie du Liban, Edited by J. Milton Cowan.

III. Ediții ale Coranului

- Al Qur’ān Al Karīm*, 2010, Cairo, Zamzam
- Coranul*, 2009 – Traducere din limba arabă, introducere și note de George Grigore, București, Herald.

IV. Resurse electronice

- <http://corpus.quran.com/>; http://ro.wikipedia.org/wiki/Teoria_umoral%C4%83;
- <http://www.descopera.ro/stiinta/11126311-care-este-secretul-mortii-negre-pandemia-care-a-secerat-milioane-de-vieti>; <http://www.desprecopii.com/info-id-2230-nm-Omul-negru.htm>;
- <http://www.gazetademaramures.ro/razboi-si-pace-1350>;

¹ Accesat în data de 18 august 2013.

http://www.historia.ro/exclusiv_web/general/articol/calamitatile-sfarsitul-evului-mediu-ciuma-foametea-razboiul ; <http://www.porumbei-albi.ro/>; <http://www.vitamine-naturiste.ro/zaharul-%E2%80%93-moartea-alba/>; <https://sites.google.com/site/elixirultineretii/plante/strugurii>

*WHITE AND BLACK IN THE ROMANIAN AND ARABIC LANGUAGES:
A CONTRASTIVE ANALYSIS*

(Abstract)

This paper mainly intends to focus on the use of Romanian and Arabic colour terms *white* and *black*, and to research them from the viewpoint of sociolinguistics and stylistics.

It also offers an inventory of contrastive connotations, and tries to explain how meanings of colours are identified in both languages.